

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
lantbruksvetenskap

Barns utomhuslek

En presentation och undersökning av ett
inventeringsunderlag för barns lekmiljö utomhus

Sara Östberg

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
EX0499 Projekt i landskapsarkitektur, 2012, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, *Uppsala*
Nivå: Grundnivå G2E

© Sara Östberg

Titel: Barns utomhuslek: En presentation och undersökning av ett inventeringsunderlag för barns lekmiljö utomhus.

Engelsk titel: Childrens outdoor play: a presentation and study of an inventory tool for childrens outdoor play environments.

Nyckelord: Barn, checklista, lek, Robin C. Moore, utomhuslek, utomhusmiljöer för lek.

Handledare: Ylva Dahlman, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Ulla Myhr, SLU, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammanfattning

Barn som växer upp i stadsmiljöer är hänvisade till stadens parklekar och lekplatser för att leva ut sin lek. Dessa utomhusmiljöer kan se väldigt olika ut. Från ett mer standardiserat uttryck med tydligt definierade och tänkta funktioner, till ett mer naturligt. Forskning visar på många fördelar med att låta lekmiljön präglas av ett mer naturligt formspråk kopplat till barnens utveckling. Trots den väletablerade uppfattningen om att leken är värdefull för barnen präglas många lekmiljöer av den prefabricerade utrustningen som i sin statiska utformning begränsar utloppet för de vidlyftigare lekarna.

Yrket som landskapsarkitekt, eller planerare av utomhusmiljöer innebär ibland att formge platser för barn. Det är av den anledningen viktigt att förstå barnens behov och betydelsen av att utforma platser så de passar dem så bra som möjligt.

Robin Moore, hyllad professor i landskapsarkitektur vid North Carolina State University, har omfattande erfarenheter av barns utemiljöer och ett starkt engagemang i att stärka kopplingen mellan barn och natur. Han har författat artikeln *Outdoor Settings for Playing and Learning*, en guide som kan användas vid anläggande eller upprustande av utomhusmiljöer på skolgårdar. Artikeln syftar till att skapa en mångsidig utomhusmiljö och en ökad förståelse hos barnen för naturliga kretslopp. I det här arbetet undersöktes guidens användbarhet och relevans som inventeringsunderlag i en svensk parklek. Eftersom den är formulerad till att användas på skolgårdar var det intressant att studera dess giltighet på en annan typ av lekmiljö. Artikeln omfattar 24 sidor och omarbetades till en checklista för att vara lättöverskådlig vid observationer.

Checklistans relevans undersöktes genom en kvalitativ fallstudie bestående av litteraturstudier, samtal och fältobservationer på en parklek. Litteraturen behandlade barns lek och den påverkan utomhusmiljön har på leken. Samtalen och observationerna gjordes för att undersöka om checklistans formulering var lätt att förstå och använda. Genom jämförelser av resultaten ifrågasattes underlaget. Studien visar på ett relevant och lättanvänt inventeringsunderlag men även dess begränsningar. Checklisten behandlar endast fysiska aspekter i en lekmiljö och bör därför ses som ett kompletterande underlag vilken ger en god bild av befintliga styrkor och svagheter kopplade till lek på en undersökt plats. Det är ett underlag som på ett enkelt sätt och på goda grunder lyfter aspekter som är viktiga för barnen ur ett lekperspektiv och visar på att prefabricerad utrustning kan användas om det görs i nära kontakt med naturliga omgivningar.

Abstract

Children growing up in urban environments are referred to the city park playgrounds and play areas to live out their play. These outdoor settings can look very different. From a more standardized expression with clearly defined and thoughtful features into a more natural look. Previous research indicates many advantages in allowing play environments to be characterized by a more nature-like design related to children's development. Despite the well established notion that play is valuable for children are many playgrounds characterized by prefabricated equipment which, caused by its static form, limits the children's feasibility to express the more diffusive play.

Being a landscape architect, or planner of outdoor environments sometimes means designing places for children. It is for this reason important to understand needs of children and the importance of well purposed design.

Robin Moore is a honored professor of landscape architecture at North Carolina State University. He has extensive experience in children's outdoor environments and a strong commitment to strengthen the link between children and nature. He is the author of the article *Outdoor Settings for Playing and Learning*, a guide that can be used in planning or upgrading of outdoor environments in school grounds. The article aims to create a versatile outdoor environment and a better understanding among children of the natural cycles. This work studied the guide's usefulness and relevance as an inventory tool in a Swedish children's park playground. The fact that the guide were created to use at schoolyards made it interesting to study its validity in a different type of play environment. The article covers 24 pages and was reworked into a checklist which made it easy to use during field observations.

The relevancy of the checklist was investigated by a case study consisting of studies of literature, discussions and field observations on a park playground. The literature discussed children's play and the impact the environment has on it. Discussions and observations were undertaken to examine whether the checklist wording was easy to understand and use. By comparison of the results the checklist were challenged. The study shows an inventory tool is relevant and easy to use but also its limitations. The checklist addresses only physical aspects of a play environment and should therefore be considered as supplementary material which gives a good understanding of existing strengths and weaknesses on an investigated site. It is a tool that can easily and rightly highlight aspects that are important to children from a playing perspective and it demonstrates that prefabricated equipment can be used if it is done in close contact with natural surroundings.

Introduktion

Jag har reagerat på den prefabricerade utrustningen som tar plats i så många lekmiljöer idag. Är prefabricerat bättre än en stock och ett klätterträd? Dessa tankar ledde mig vidare till funderingar kring utformningen, för visst borde den spela roll för barnen? Under mina hittills tre år som landskapsarkitektstuderande har informationen om barns behov i utemiljöer varit knapphändig. Min nyfikenhet ledde till att kandidatarbetet blev en möjlighet att undersöka och belysa vikten av en stimulerande utformning av utomhusmiljöer för barn.

Att barns lek i utomhusmiljö har stark påverkan på deras vidare utveckling i livet behandlas i en mängd litteratur. Mårtensson (2005) hänvisar till forskning som visar på att det stärker deras hälsa, självtillit och ger ett stundtals starkt välbefinnande. Bergström (1997, s. 93) menar att barn hämmas kognitivt om de inte får utlopp för vida rörelser som att hoppa, springa eller snurra.

Av Sveriges knappt 9,5 miljoner invånare bor nästan 77 procent i tätorter (Boverket 2011). Det innebär att många barn växer upp i stadsmiljöer. Eftersom barnens röster är svaga med små möjligheter att påverka i stadsplaneringsfrågor är det en förutsättning för dem att de som planerar den yttre miljön förstår deras behov (Qvennerstedt 2004).

I det här arbetet presenteras och undersöks om en checklista kan användas som ett kompletterande inventeringsunderlag vid anläggande eller upprustande av utomhusmiljöer för barn. Checklistan är en komprimering av en guide, författad av Robin Moore. Han är starkt engagerad i NLI, Natural Learning Initiative, och arbetar aktivt med att förbättra barns kontakt med naturliga utemiljöer (NLI a). För att undersöka om det är ett relevant och trovärdigt underlag testas checklistan på en parklek. Det redovisas genom egna observationer, samtal och litteraturstudier som också ligger till grund för diskussionen. Jag hoppas med det här arbetet kunna belysa barnens beroende av planerarens kompetens och att förmedla en lättanvänd checklista som lyfter viktiga aspekter ur barnens perspektiv.

Begrepp

Barn. Enligt personal på parkleken är de aktivt lekande barnen i parkleken mellan 0-13 år. Hjärnforskaren Matti Bergström (1997, s.113) skriver att barnläkares definition på barndom är 0-17 år, så länge den fysiska och andliga utvecklingen pågår. Något han själv är skeptisk till och menar att barn är barn så länge de vill vara det. I denna uppsats avses 0-13 åringar.

Stadsmiljö. Med stadsmiljö menas områden med begränsad tillgång till grönområden för barnen, orsakad av att barnens hem ligger på en plats med omgivande biltrafik och andra människor i rörelse.

Parklek. Det fanns olika definitioner av begreppet parklek. Bengtsson menar i sin bok från 1981 (s.165) att parkleken är verksamheten i en lekpark och att lekparken är själva anläggningen. Stockholms stads definition på begreppet parklek är annorlunda. Enligt deras hemsida innefattar parkleken lekutrustningen och verksamheten med personalen (Stockholms stad, 2012). De gör med andra ord ingen skillnad på lekpark och parklek. Min uppfattning blev att begreppen lekpark och parklek nu mer och mer glider samman under ordet parklek. I det här arbetet användes Stockholms stads definition av parklek vilket inkluderade både anläggning och verksamhet.

Lekplats. Skillnaden mellan en lekplats och en parklek är att lekplatsen inte har någon personal och oftast är mindre till ytan (Bengtsson 1981, s. 165).

Platser för barn och utomhusmiljöer för barn. Begreppen syftar till lekplatser, parklekar och skolgårdar för barn och används som helhetsbegrepp för lekmiljöer avsedda för barn i städer.

Inventeringsunderlag. Med detta avses ett underlag som innefattar aspekter rörande den fysiska utformningen.

Bakgrund

Lekens betydelse

Att leka är att utvecklas. Arvid Bengtsson (1981), planeringsexpert på barn och ungdomars utomhusmiljöer, menar att det är genom leken vi formar den egna identiteten och utvecklas socialt, emotionellt och kreativt. Bengtsson (1981, s. 131) säger ”att leken är naturens egen pedagogik, eftersom det är genom att leka den värld som omger dem som barn i alla tider lärt sig bli vuxna”. Enligt hjärnforskaren Matti Bergström (1997, ss. 91-92) är de mer kaotiska och vilda lekarna viktiga för barnets allsidiga utveckling därför att de kräver en stark entusiastisk medvetandekraft, vilket också behövs för utvecklingen av koordinationen och de kognitiva förmågorna. Landskapsarkitekten Anna Lenninger och vetenskapsjournalisten Titti Olsson (2006, s. 14) arbetar med stort intresse och fokus mot barn och deras utomhusmiljöer. De menar att utomhusleken ses som både fantasifull och kreativ. Patrik Grahn (Grahn et al. 1997, se Ottosson & Ottosson 2006, s. 17), professor i miljöpsykologi och landskapsarkitektur, har i sin forskning kommit fram till att de barn som vistas på en naturrik skolgård på landsbygden har bättre koncentrationsförmåga och motorik än de barn som växer upp i stadsmiljö. I sin doktorsavhandling skriver Grahn (1991, s. 397) ”Jag ser den fysiska miljö, med parker och landskap, som människan växer upp i de första tolv åren av livet som ytterst viktig för formandet av hennes framtida liv”.

Synen på lekmiljöer i planeringssammanhang

I en kunskapssammanställning för regeringsuppdraget *Byggd miljö och fysisk aktivitet* redovisas att barns behov av utomhusmiljöer försumrats och underskattats av bland andra samhällsplanerare. Den redovisar att attraktiva platser för barn var centrala frågor i samhällsplaneringen under 1960- och 70-talen. År 2003 saknade 95 procent av Sveriges kommuner en långsiktig målsättning gällande lek- och miljöfrågor i sina översiktsplaner. Sammanställningen visar även att många lekplatser är nedgångna, i stort behov av upprustning och att de dessutom riskerar att försvinna i samband med förtätningar av städer (Faskunger 2007, s. 11, 78, 81).

Prefabricerad lekutrustning

Barn har enligt barnkonventionens 31:a artikel rätt till lek (Barnombudsmannen). Barns rätt till lek, den svenska grenen av International Association for the Child's Right to Play, IPA arbetar för att förverkliga den rätten (IPA b 2011). De tar i en skrift upp en standard som underlättat för handeln med prefabricerade lekutrustningar inom Europa (Qvennerstedt 2004, s. 4). Standarden började gälla 1999 och behandlar i första hand säkerhetsaspekter och inte alls lekvärden. Enligt Qvennerstedt har den lett till att gamla redskap och ytor tas bort eller byts ut till prefabricerade utrustningar. De ställer sig kritiska till den minskade användningen av natur eller naturlika miljöer som ytor för lek i staden och menar att små medel kan skapa goda förutsättningar för lek. Grahn (1991, s.329) har också reagerat på den prefabricerade lekutrustningen och menar att lekredskap gärna kan användas, men inte så fantasilöst som det ofta görs. I sitt lekpolitiska program presenterar IPA engagemanget de har i samhällsplaneringen (IPA a, 2011). De utbildar, informerar och lyfter frågor gällande barns lek. Att arkitekter och stadsträdgårdsmästare, bland andra, får möjlighet att kommentera planer ur ett barns perspektiv är en av de 14 punkter IPA arbetar med. Benny Schytte forskar kring barn och ungdomars utemiljöer i Danmark, och menar att lekplatser utformas med den prefabricerade utrustningen som inspiration vilket gör dem mycket lika varandra. Enligt Schytte finns många fördelar att vinna genom att låta platsen en lekmiljö anläggas på prägla utformningen. Lekmiljöer som blir för statiska leder till att barnen får sämre möjligheter att påverka både platsen och leken (Schytte se Lenninger & Olsson 2006, s. 100).

Barns tillgång till lekmiljöer

Lenninger & Olsson (2006, s. 128) menar att en ökad oro hos föräldrar över trafik eller övergrepp leder till att barnens egen rörelsefrihet begränsas. Dessutom minskar lek i bostadens närmiljö och de anlagda lekmiljöerna blir allt viktigare lekplatser enligt Fredrika Mårtensson, miljöpsykolog och forskare vid SLU, Alnarp (2004, s. 16). I Gröna Fakta (2005) skriver Mårtensson att förutsättningen för att barn ska vilja vara ute och leka är att det finns trygga och tillgängliga miljöer. Hon menar att det är genom att förstå hur barn använder utomhusmiljöer och vilka kvaliteter som gör dem intressanta som det går att skapa bra platser för lek. Det avgörande är dynamiken mellan olika funktioner och platser. Något som kan begränsa rörelsen mellan olika platser och sänka rörelsedynamiken är enligt Mårtensson (se Lenninger & Olsson 2006, s. 26) de små staket som ibland omgärdar gungställningar och andra ytor. En bra miljö skapar möjlighet till vidlyftiga lekar, barnen inspireras av omgivningen och är satta i stark rörelse, både fysiskt och i fantasin (Lenninger & Olsson 2006, s. 18).

Utformning av utomhusmiljöer för lek

I tävlingsbidraget till *Lekplats B01* presenteras vad IPA anser vara viktigt på en lekplats (Qvennerstedt 2004, s. 15). Kuperad terräng, nätstrukturer, vattenmiljöer, plats för eldstad, stryktålig snabbväxande vegetation, doftstig, murar, naturliga falldämpande material som bark och sand, kojor, ett materialhus för lekredskap och lösa material som stockar och stammar redovisas. Deras huvudidé är att låta platsen vara föränderlig genom leken, barnens egen ordning får råda. Enligt tävlingsbidraget bör ytan inte understiga 1000 kvadratmeter. Även Mårtensson (se Lenninger & Olsson 2006, s. 16, s. 19) har, baserat på sina studier av utomhuslek, formulerat några kännetecken för en god lekmiljö. En stor yta, kuperad terräng med buskage och träd, lekredskap i närheten av vegetation är aspekter hon bedömer vara bra för leken. Lenninger & Olsson (2006, ss. 88-89, s. 91) redovisar i sin bok att en bra lekmiljö bland annat bör ha rejäla sandlådor, olika typer av lekrekvisita och djur som barnen kan rikta sin ömhet mot.

Robin C. Moores artikel

Robin C. Moore är professor i landskapsarkitektur vid North Carolina State University. Han var tidigare ordförande för IPA och är idag ordförande för Natural Learning Initiative, NLI. Syftet med NLI är att stärka banden mellan barn och natur eftersom fler och fler förlorar kontakten med naturen (NLI b). Moore (NLI a) har tilldelats ett flertal utmärkelser för sitt arbete med barns utemiljöer och är en internationell auktoritet gällande design av lek- och skolmiljöer. Sverige, Japan och Argentina hyllar honom och använder hans design som förebild vid anläggande av utomhusmiljöer för barns lek (NLI a). Moore har författat många böcker och artiklar, bland annat artikeln: *Outdoor Settings for Playing and Learning* (Moore 1996). Den är formulerad som en guide, ett hjälpmedel vid anläggande eller upprustande av skolgårdar och syftar till att stärka förståelsen för naturen och erbjuda en mångsidig utomhusmiljö. Guiden består av 17 punkter som behandlar olika aspekter gällande utformningen av platser för barn. Moore (1996) poängterar att den är generell och att mer detaljerade riktlinjer för formgivning bör sökas i annat material. I det här arbetet presenteras guiden koncentrerad till en checklista och översatt till svenska. Vidare i arbetet används begreppet checklista istället för guide eftersom checklistan är underlaget uppsatsen bygger på.

Checklista

1. Entréer

Välkomnande, förstärker känslan av att anlända till platsen. Uttrycker platsens syfte och funktion. Anlagd som mötes och informationsplats. Möjliggör hämta/lämna oavsett handikapp. Vägvisande material, buskar, markbeläggning, landmärken.

2. Stråk och gångvägar

Tydligt huvudstråk från entré till central lek, viktiga landmärken, toaletter. Tydligt skyltat för god orienterbarhet. Underordnade stråk, tillgodoser lek, barn upptäcker i sin egen takt genom att följa dem. Stråk med varierande form/dragning skapar möjlighet att interagera med landskapet. Hårdgjorda stråk för rullande lek, trehjulringar, vagnar.

3. Skyltar och informationstavlor

Skylt med karta och väganvisningar vid varje entré, informationsskylt med generell information om anläggningen vid varje entré. Identifieringsskyltar, text och piktogram över särskilda funktioner och byggnader. Regleringsskyltar med krav, regler, varningar och restriktioner. Används för trafikseparering och kontroll. Anslagstavla med aktuell information, dessa är ofta för små och för få. Skyltar bör utformas i harmoni med platsens omgivning och vara tydliga.

4. Staket, inhägnad och barriärer

Separerar, klargör var gångvägar går, skyddar aktivitet, definierar social aktivitet. Skyddar känslig växtlighet. Definierar vild från anlagd karaktär. Låga staket eller barriärer som kan integreras i leken. Vegetation kan användas som inhägnad. Staket skyddar naturliga områden men ska inte störa den visuella kvaliteten.

5. Fabricerad utrustning och lekstrukturer

Fabricerad utrustning för grovmotorik. Balansgång, klättring, nätstrukturer, höjda banor (spring), gungande redskap, gungor, rutschkana, snurrstrukturer. Utrustning som erbjuder fysiska utmaningar och är riskfyllda. Mångsidighet som passar olika åldrar, stora och små grupper, aktiv lek, ensamlek, tyst lek, dramatisk lek. Sociala platser. Halvprivata delar, avskilda från distraktioner som intilliggande lek, möjliggör social träning. Tematiska strukturer. Mångsidighet som stimulerar till olika lekscenarier. Möjlighet att skapa egen struktur av material på platsen.

6. Flerfunktionsplatser, öppna ytor för valfri lek

Ytor för informella lekar (storlek på den öppna ytan i relation till platsens yta). Informella ytor för att stimulera till egna initiativ. För att effektivt utnyttja ytan kan de lämnas helt oprogrammerade vilket gör dem mer flexibla.

7. Markbeläggning och säkerhetsytor

Markbeläggning som svarar mot aktiviteten på ytan. Aspekter: hållbarhet, toxiskt, allergier, halsäkert, estetik, vädertåligt, skötsel, habitatvänligt, tillgänglighet, lekvärde, falldämpande. Mönster: rutigt lockar till hoppande, randigt till balansgång. Naturligt material, oklippt gräs, stimulans för smådjursliv (nära barnen), inhemska material. Ängsmark, utmärkt för upptäcktsfärd, lek och lärande.

8. Landformer och topografi

Höjdskillnader, stimulerande för rullande, glidande, balanserande, hoppande. Skuggspel skapar förståelse för ljus, solsken, landformer, vegetation och vatten. Kombinationer, naturliga kullar med platsbyggda lekelement. Kullar att cykla över för äldre barn. Skogsbyr för kojbyggen, upptäcktsfärder, strövande.

9. Träd och vegetation

Växtlighet i kombination med byggda lektytor. Skapar viktig kontrast mot det byggda. Klätterträd. Växtdelar som lekrekvisita. Terapeutiska värden, tillflyktsplatser i vegetationen, buskar för små rum. Övergångar mellan inne/ute, mjuk övergång för ögat från inomhus- till utomhusljus, skuggspel, textur, doft. Vegetation som visar årstidsväxlingar. Inhemska material. Plantering anpassad för lärande. Växtlighet som erosionsskydd.

10. Planteringsmiljöer

Växtbäddar i olika höjd för att möta olika barns längd och förmåga. En bred kant/list runt växtbädden för att kunna lägga ifrån sig redskap, arbetsbord i närheten för förberedelser. Kompost för förståelsen av kretslopp, skjul för plantor/att så frön, undervisande personal (ekosystem, näring, livscyklar).

11. Djurliv

Möjlighet till djurskötsel skapar starka känslor av kompetens och stolthet hos barnen. Växtval som lockar till sig inhemska djur, fåglar, fjärilar. Fågelliv, ger sinnesdimensioner av rörelse, färg och ljud. Smådjur, ekorrar, paddor, möss, ormar kan leva på platsen om den formges likt deras naturliga habitat. Insekter, lättskötta och skapar ett undersökande intresse hos barnen. Boskapsdjur, under förutsättningen att det finns utbildad personal på platsen.

12. Vattenmiljöer

Alla typer av vatten, pölar med löv, bäckar, är spännande och avslappnande. Det har stark påverkan och kan skapa minnen för livet. Vatten att plaska i, flyta saker på, som lekplats. Vatten som naturliknande miljö.

13. Sand- och jordmiljöer

Sand i miljöer för små grupper, i närhet till vatten och med små lekredskap. Möjlighet att skapa och bygga. Sand minst 1,2 meter djup. Kranar, slangar, hinkar som komplement till vatten i närheten. För tillgängligheten förläggs sandmiljöer nära gångvägar, de bör även ha ramp för handikappade.

14. Lekrekvisita

Naturlig rekvisita, insekter, löv, grenar, stenar, jord, sand. Växtdelar är lättillgänglig, värdefull lekrekvisita. Utökad rekvisita, stenar, textillängder, sektioner med plaströr, repstumpar, stockar. Maskeradkläder kan förstärka dramatisk lek.

15. Samlas, mötas, arbeta

Sitt- och samlingsplatser, bänkar, däck, verandor, sittcirklar. Intima sittplatser. Platser för större och mindre grupper. Ovanliga former på sittplatser skapar en stark identitet. Sociala platser stärker banden mellan barnen och till de vuxna i deras omgivning.

16. Platser för framträdanden

Uppmuntrar till offentliga presentationer, kan användas av klasser. Grillplatser, scener, arenor, små amfiteatrar. Skapar en gemenskapskänsla.

17. Fältstation och förvaring

Plats för första hjälpen, toalett och förvaring av saker. Kommunikationsbas för besökande klasser, möjliggör utomhusundervisning.

Syfte

Syftet är att presentera och undersöka om checklistan kan användas som ett inventeringsunderlag vid anläggande eller upprustande av en parklek.

Frågeställning

Är checklistan relevant som ett kompletterande inventeringsunderlag vid anläggande eller upprustande av utomhusmiljöer för barn?

Avgränsning

Checklistan antogs kunna appliceras på många olika typer av utomhusmiljöer för barn, förskolor, lekplatser, parklekar. I arbetet undersöktes checklistans potential som inventeringsunderlag på en parklek. Arbetet syftar därför inte till att bedöma eller värdera parkleken eller dess beskaffenhet utan endast checklistans styrkor och svagheter. Arbetet fokuserar inte på prefabricerad lekutrustning, säkerhets- eller skötsel aspekter. Den geografiska avgränsningen bestod av parklekens yta. Samtalen hölls endast med vuxna.

Metod

Som metod användes en kvalitativ fallstudie bestående av litteraturstudier, samtal och observationer. Enligt Repstad (2007, s. 28), professor i religionssociologi med bred erfarenhet av kvalitativa metoder, ger en kombination av olika metoder ett bredare underlag och därmed en en säkrare tolkningsgrund. Metoderna redovisas i den följd de genomfördes. Samtliga metoder hade utgångspunkt i checklistan.

Urval

Repstad (2007, s. 36) menar att det är viktigt att hitta ett fält, plats eller område, som svarar mot den formulerade frågeställningen. Enligt honom är det genom att använda ett typiskt, genomsnittligt fält möjligt att förmedla en bild som är trovärdig för andra, likartade fält. Parkleken kom till under 1930-talet i regi av Holger Blom och Stina Wretling-Larsson. De inrättades för att skapa en möjlighet för barn att leka utomhus i de växande städerna (Bengtsson 1981, s. 165). I slutet av 1970-talet fanns det ungefär två hundra parklekar, år 2011 hade antalet krympt till femtiotvå (Nyström 2011, s. 10). År 2007 fanns fyrtiofem parklekar i kommunal regi (Lenninger & Olsson 2007, s. 86). Eftersom inget underlag som presenterar skillnader eller likheter mellan parklekarna kunde hittas har ingen genomsnittlig parklek kunnat identifierats. Av den anledningen har valet av parklek inte baserats på genomsnittet utan på en tillräckligt stor yta och ett innehåll som är relevant för punkterna i checklistan. Valet föll på Aspudsparken som sedan 1949 bedrivits som parklek (Nyström 2011, s. 114). Lenninger & Olsson (2006, s. 96, s. 99) beskriver att Aspudsparken bland annat har hästar, getter, får, kaniner, ankor och hönor. Där finns en värmestuga, en plaskdamm, grusplan och lekplatser. Trots att det är en anlagd park finns många äldre träd och naturliga landformer kvar. Aspudsparken ligger i ett grönt stråk med intilliggande fotbollsplaner och en minigolfbana vilket gör att många människor uppehåller sig i och omkring parkleken (Lenninger & Olsson, 2006, s. 96-99).

Litteraturstudier

Litteraturen lästes i början av arbetet för att ta del av hur erfarna forskare, landskapsarkitekter och föreningar anser att en god utemiljö för barn bör utformas och vilken betydelse den har för leken. Litteraturen valdes utifrån rekommendationer från Susan Paget¹. Sökningar gjordes i Epsilon och på Stockholms stadsbibliotek, framförallt med sökorden: barn, lek, lekplats, parklek, utomhuslek. Huvudlitteraturen bestod av: *Lek äger rum*, *Lekmiljö-livsmiljö* och Moore's artikel *Outdoor Settings for Playing and Learning*.

Samtal

För att samtalen skulle bli jämförbara med varandra och med de egna observationerna gjordes en samtalsmall. Mallen utgick från checklistan och de 17 punkterna omformulerades till frågor.

Resultat

Resultaten presenteras i samma följd som metoderna. Genom jämförelser av resultaten från de olika metoderna gavs en möjlighet att svara på om checklistan var användbar och relevant.

Litteraturstudier

Litteraturstudierna gav en bild av att det under lång tid setts som viktigt att barn får utrymme och möjlighet att leva ut sin lek. Leken i sig är nödvändig för barnen och en naturlig del av deras utveckling. Utomhusmiljöer ger möjligheter och förutsättningar för barnen att leva ut de vidlyftigare lekarna. Litteraturen gav även en antydning av ett minskat kommunalt engagemang i frågan om barns utomhusmiljöer för lek. Det en planerare kan bidra med är att skapa goda förutsättningar genom ett medvetet gestaltande. Checklistan omfattar 17 punkter varav 10 får stöd som viktiga för barnens lek och utveckling i den studerade litteraturen. Punkt 1, 2, 3, 4, 10 och 16 stöds ej.

Observationerna

Observationerna över användning och utformning av parkleken gjordes med checklistan som inventeringsunderlag, där varje punkt antingen uppfylldes eller inte uppfylldes. Det betecknades med ja eller nej och kompletterades med synpunkter. Anteckningar över rådande väderlek, tid på dygnet och veckodag gjordes. Dessa observationer utfördes innan något av samtalen ägde rum för att inte påverkas av respondenternas uppfattningar. Mina observationer gjorda utifrån checklistan gav en helhetsbild av parklekens utformning. 15 av 17 punkter uppfylldes. Resterande punkter, punkt 6, öppna ytor och punkt 12, vattenmiljöer, används framförallt under sommaren vilket gjorde dem svårare att svara på enbart genom observationerna som gjordes under våren.

Olika grupperingar av människor besökte parkleken beroende på tid och dag. En vardagsförmiddag var många fler barn än vuxna på besök medan det en vardagseftermiddag var lika stor andel föräldrar som barn i parkleken. Barnens lek påverkades av vem de besökte parkleken med. Förskolelärarna intog en

---

1 Samtal med Susan Paget, landskapsarkitekt vid institutionen för stad & land, Sveriges lantbruksuniversitet, som arbetar med stort intresse av barn och ungas utomhusmiljöer 2012-04-13.

passiv, observerande roll och lät barnen leka fritt tillsammans medan föräldrar i mycket större utsträckning påverkade leken och ofta var initiativtagare till att barnen skulle testa nya lekställningar. Checklistans utformning gjorde underlaget överskådligt och lätt att använda under observationerna. De egna observationerna gjordes vid tre tillfällen, en vardagsförmiddag, en vardagseftermiddag och en lördag. Detta gjordes för att praktiskt undersöka metodens hållbarhet.

Samtalen

Samtal hölls med en yngre och en äldre förskolelärare, en mamma och en anställd på parkleken. Svaren och eventuella övriga synpunkter antecknades. Samtalen med mamman och förskolelärarna hölls för att se hur de som besökare tolkade och svarade på checklistans punkter. Resultatet gav en uppfattning om hur några av besökarna i Aspudsparken upplever den genom checklistan. Ingen av punkterna behövde en tydligare förklaring för att förstås. Den övervägande positiva erfarenheten som framgick var djurhållningen som erbjuder barnen en nära kontakt med bland annat getter och får. Förskolelärarna berättade att det var klassens andra besök i parkleken och det var barnens önskemål om att träffa djuren som lett till återbesöket. Det mest negativa var att parkleken blivit nedgången och behöver rustas upp. Mamman bor i närheten av Aspudsparken men föredrog att besöka en annan parklek på grund av slitaget och de dåligt fungerande lekredskapen. Den anställdas svar på frågorna antogs kunna spegla hennes erfarenhet av parkleken och därigenom kunna visa på eventuella svagheter i checklistan som inte kan identifieras enbart genom observationer. Genom samtalet med den anställda kunde punkterna som varit svårbedömda besvaras. De uppfylldes av parkleken och plaskdammen, punkt 12, var särskilt uppskattad och populär.

Sammanställning

Sammanställningen av observationerna och samtalen visade inte några större skillnader. Två punkter upplevdes olika. Punkt 1, entréer, var enligt mamman och förskolelärarna tydliga i parkleken. Den anställda menade att huvudentrén var tydlig, medan andra vägar in i parkleken saknade helt information om vilken plats besökaren anlände till, vilket även noterats under observationerna. Gällande punkt 3, skyltar, ansåg den anställda att skyltningen var otillräcklig eftersom uppmaningarna ibland ignoreras av besökarna. Mammans, förskolelärarnas och uppfattningen genom observationerna var att skyltningen var tillräcklig.

Bild 1. Punkt 1, entréer.

Bild 2. Punkt 2, stråk.

Bild 3. Punkt 3, skyltar.

Huvudentrén är tydlig in till parkleken. Det finns ett huvudstråk som leder in i området till de olika funktionerna. Skyltar finns vid varje djurhage, men respekteras ändå inte alltid av besökarna.

Bild 4. Punkt 4, 10, staket och planteringsmiljöer.

Bild 5. Punkt 5, 8, 9, lekutrustning, topografi och vegetation.

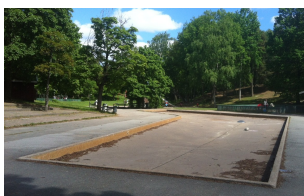

Bild 6. Punkt 6, 16, öppna ytor plats för framträdanden.

Att använda barriärer kan vara nödvändigt för att skydda känslig växtlighet. Om staket används kring lekställningar kan det störa rörelsedynamiken i leken. Vid lekställningen observerades två pojkar som ”bodde” på kullen bland träden och som sprang mellan det påhittade hemmet och lekställningen. Den öppna gräsyta stod tom under observationerna. Samtalen bekräftade att den användes flitigt under sommaren och var en uppskattad picknick och brännbollsytta.

Bild 7. Punkt 11, djur och djurskötsel.

Bild 8. Punkt 12, vattenmiljöer.

Bild 9. Punkt 5, 7, 13, fabricerad utrustning, markbeläggning och sandmiljöer.

Parkleken är välbesökt och djuren är särskilt omtyckta. Möjligheten att ta hand om djur kan skapa starka stolthetskänslor för barnen. Vid varje observation var något barn i någon av djurhagarna. Plaskdammen fylls med vatten samma dag som skolväxlingen äger rum. En tillfällig användning som hoppbage hade skapats genom kritmålning på botten. Lekutrustning för både äldre och yngre barn finns. Underlaget är sand som dämpar fall och användes även till matlagning i det lilla köket.

Bild 10. Punkt 14, naturlig lekrekvisita.

Bild 11. Punkt 15, samlings- och mötesplatser.

Bild 12. Punkt 17, fältstation och förvaring.

Naturområdet erbjuder lekrekvisita, här har några barn byggt en koja. Grillplatsen är en plats för samvaro, sittplatser finns både under tak och utanför. Parkleken har en huvudbyggnad med inomhuslek, plåster och fika.

Analys av resultatet

Resultatet att checklistan är lätt att förstå och använda baseras på samtalen och de egna erfarenheterna genom studierna. Det kan därför inte ses som generellt eftersom resultatets giltighet begränsas av litteraturen och det låga antal personer samtalen hölls med. Resultatet ses ändå som relevant genom att checklistans punkter behandlar den fysiska utformningen vilket leder till mer objektiva än subjektiva svar. De aspekter checklistan tar upp var antagligen inte det respondenterna tänkte mest på när de var där. Svaren blev därför ganska spontana från mamman och förskolelärarna. Det finns ingen bakgrund på mamman och förskolelärarna och därför kan deras kompetens i planeringssammanhang inte bedömas. Om de har stor erfarenhet av planering skulle deras svar antagligen spegla det, vilket jag upplevde att de inte gjorde. Litteraturen behandlade i första hand lek i utomhusmiljöer för att svara mot checklistans användningspotential som inventeringsunderlag i parklekar. Det begränsade möjligheten att bedöma checklistan som ursprungligen är tänkt att användas på förskolor och skolor. Det är mycket sannolikt att det går att hitta stöd för samtliga punkter i annan litteratur än den studerade.

Diskussion

Det här arbetet syftade till att undersöka om checklistan var ett användbart inventeringsunderlag vid planering eller anläggande av en svensk parklek.

Att använda Moores guide som inventeringsunderlag var ett beslut baserat på hans omfattande erfarenheter av barns utomhusmiljöer. Om checklistan behandlar de aspekter som faktiskt är viktigast för barnen kan jag däremot inte svara på. Många av punkterna anses vara värdefulla för leken i den studerade litteraturen och kan därigenom ses som viktiga för barnen. Det är mycket troligt att det går att hitta stöd för alla punkter, begränsningen för stöd i det här arbetet utgjordes som tidigare nämnt av den valda litteraturen.

Genom att använda flera metoder, litteraturstudier, samtal och egna observationer blev det möjligt att undersöka om fallet checklistan, hade någon relevans för uppgiften att fungera som ett inventeringsunderlag. Hur respondenterna tolkade mina frågor påverkades sannolikt av hur jag uttalar orden, vilka ord jag väljer och mitt kroppsspråk. Hade det funnits mer tid till förfogande för arbetet hade andra tillvägagångssätt varit möjliga. Genom att låta fler göra egna observationer utifrån checklistan hade det materialet kunnat sammanställas och ge en generell bild av hur checklistan tolkas.

Den rådande årstiden för observationerna, tidig vår, är inte parklekens högsäsong, punkt 6, som handlar om öppna ytor och punkt 12, vattenmiljöer, var svårbedömda på grund av detta. Samtalen kompletterade då för att få en uppfattning om användandet.

Under observationerna upplevdes föräldrarna som besvärade av min närvaro. Det har lett till en uppfattning om att det är känsligt att närma sig barn och att det är nödvändigt att tydligt presentera sitt syfte för de berörda. Det är möjligt att den besvärade upplevelsen är starkare i större städer där många människor rör sig vilket leder till att föräldrarna blir mer reserverande och ifrågasättande.

Checklistans relevans

De många fördelarna inledningen belyser med barns naturkontakt under sin uppväxt och utveckling stödjer användandet av checklistan eftersom den förespråkar naturliga landformer, lekrekvisita i form av växtdelar, träd som klätterställning och buskage för mindre rum. Moores tankar överensstämmer väl med både Lenninger & Olsson (2005, ss. 15-19) och Grahns (1991, s. 397) uppfattningar. Som tidigare varit ordförande i IPA (NLI a) har Moore av naturliga skäl även många punkter i checklistan som harmonierar med IPA:s tankar om hur barns utomhuslek bör utformas. Baserat på detta anses checklistan vara relevant och pålitlig för uppgiften.

De aspekter checklistan behandlar gäller endast själva utformningen av en plats för lek. Den kan av den anledningen inte användas som ett isolerat inventeringsunderlag utan bör ses som kompletterande till andra analyser och inventeringsmetoder och en möjlighet att på goda grunder kunna belysa styrkor och svagheter hos den undersökta platsen.

De punkter i checklistan som inte stöds av litteraturen är punkt 1, entréer, punkt 2, stråk och gångvägar, punkt 3, skyltar och informationstavlor, punkt 4, staket, inhägnad och barriärer, punkt 10, planteringsmiljöer och punkt 16, platser för framträdanden. Mårtensson (se Lenninger & Olsson 2006, s. 26) menar att staket, punkt 4, hämmar rörelsedynamiken på en plats. Det belyser att barriärer kan skydda känsliga växter men också bli ett hinder i lekrörelsen. En planerare bör därför ifrågasätta sin användning av staket i en lekmiljö för att inte påverka leken negativt. De övriga punkterna i checklistan behandlar aspekter som inte direkt kan kopplas till leken vilket lett till att de inte stöds av undersökningen i det här arbetet. Punkt 1, entréer och punkt 2, stråk, underlättar orientering och framkomlighet vilket gör dem självklara att ta hänsyn till vid planering även om de inte har direkt med leken att göra. Punkt 10, planteringsmiljöer kan kopplas till Grahns (se Ottosson & Ottosson 2006, s. 17) forskning om den positiva effekten skolgårdar med naturrika omgivningar har på barn. Att barn tidigt får en god kontakt med naturen ses genom litteraturstudierna som positivt (Grahns 1991, s. 397). Om det är själva naturkontakten som är den främjande faktorn kan planteringsmiljöer ses som ett positivt tillägg som utvecklar förståelsen för kretslopp, men av underordnad betydelse jämfört med naturliga omgivningar. Punkt 16, platser för framträdanden är antagligen högre prioriterat på skolgårdar där klasser redovisar arbeten än i parklekar där barn endast behöver leka. Punkten kan ses som uppfylld av Aspudsparken genom grillplatsen. I litteraturen behandlas stora ytor som viktiga (Mårtensson se Lenninger & Olsson 2006, s. 19), om det kan anses att en öppen större yta är den samma som arenor eller scener uppfylls även denna punkt.

Vid användande av checklistan är det nödvändigt att vara väl medveten om att den inte behandlar viktiga aspekter som bland annat handikappanpassning, säkerhet eller skötsel. Den är helt inriktad på fysiska aspekter kopplade till lek.

Planeringsperspektivet

Förtätningens negativa inverkan på lekplatser och kommunernas låga ambitioner gällande barn och lekmiljöer (Faskunger 2007, s. 11, s. 81) i relation till att de anlagda lekmiljöerna blir allt viktigare platser för barnens lek (Mårtensson 2004, s.16) tyder på en utveckling som inte är hållbar. Av den anledningen kan det antas vara av särskilt stor vikt att barns utemiljöer i städer utformas på ett anpassat sätt och inte endast med prefabricerad utrustning. Litteraturen som

studerades var dels gammal (Bengtsson 1981), dels från ett annat ämnesområde (Bergström 1997), från föreningar (IPA, NLI), och från landskapsarkitekter (Moore 1996, Mårtensson 2004 och Lenninger 2006). Det intressanta som var gemensamt för litteraturen var att det under lång tid ansetts vara viktigt att barn har tillgång till stimulerande lekmiljöer utomhus. I kontrast till kommunernas nästan obefintliga långsiktiga planering för barn och lekmiljöer visar det på en förvånande utveckling. Faskungers sammanställning (2007) är förvisso fem år gammal, men är på grund av den omfattande bristen på engagemang relevant att belysa. Ingen senare sammanställning har hittats men vore mycket intressant att ta del av. Det är föga troligt att fem procent blivit hundra på fem år så den låga siffran är alarmerande. Om kommuner inte ser till barnens behov i stadsplaneringen vem ska då göra det? Min egen uppfattning är att checklistan på ett lätt sätt skulle kunna förmedla aspekter som är viktiga för barnen till både mer eller mindre erfarna planerare. På så vis skulle kommuner enkelt kunna integrera lek i befintliga stadsmiljöer utan att det blir en i mängden av de prefabricerade lekmiljöerna.

Tankar om fortsättningar

Genom mitt arbete har fokus legat på barnens lek och deras möjlighet att leva ut den i anlagda miljöer. Frågor kring prefabricerad och naturlig lekutrustning har lyfts och diskuterats. Det finns tydliga fördelar med naturliga lekmiljöer kopplat till barnets utveckling. Säkerheten, som är den stora fördelen med prefabricerad utrustning har dock inte undersökts vidare i detta arbete. Kritiken mot den prefabricerade lekutrustningen (Qvennerstedt 2004, s. 4, Grahn 1991, s. 329) kan vara berättigad, däremot förespråkar checklistan och Mårtensson (se Lenninger & Olsson 2006, s. 19) färdiga lekställningar i närhet till naturliga miljöer. Genom det här arbetet kan slutsatsen dras att prefabricerade utrustningar kan användas, men bör göras det medvetet och inte isolerat från naturliga element som växter, kullar och stenar. En vidare forskning som fokuserar på hur de anlagda lekmiljöerna med stor andel prefabricerad utrustning kan omvandlas eller utvecklas med mer inslag av naturlig vegetation och kuperade landskap är en mycket intressant uppgift. Jag har upplevt checklistan som mycket användbar och intressant, i ett fortsatt arbete hade det varit intressant att praktiskt upprusta eller anlägga en parklek med utgångspunkt i checklistan för att ge stadsbarn en god möjlighet att leva ut sin lek.

Källor

- Barnombudsmannen. *Konventionstexten*. Tillgänglig:
<http://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/konventionstexten/> [2012-04-18]
- Bengtsson, A. (1981). *Lekmiljö-livsmiljö*. Göteborg: Stageland.
- Bergström, M. (1997). *Svarta och vita lekar: kaos och ordning i hjärnan - om det lekande barnet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Boverket. (2011). *Demografi och boendemönster*. Rapport. Karlskrona, Boverket. Tillgänglig:
<http://www.boverket.se/Global/Planera/Dokument/planeringsfragor/sverigebilder/sid-8-14.pdf> [2012-04-17]
- Faskunger, J. (2007). *Den byggda miljöns påverkan på fysisk aktivitet* [Elektronisk]: *en kunskapssammanställning för regeringsuppdraget "Byggd miljö och fysisk aktivitet"*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut Tillgänglig:
http://www.fhi.se/PageFiles/3380/R200703_Byggd_miljo_web.pdf [2012-05-11]
- Grahn, P. (1991). *Om parkers betydelse: parkers möjligheter att underlätta och berika föreningsverksamhet och arbete på daghem, skolor, servicehus och sjukhus*. Doktorsavhandling. Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet
- IPA a. (2011). *Lekpolitiskt program*. Tillgänglig:
<http://www.ipasweden.org/material/lekpolitiskt-program-2.html> [2012-04-03]
- IPA b. (2011). Tillgänglig:
<http://www.ipa-sweden.org/om-ipa.html> [2012-04-19]
- Lenninger, A. & Olsson, T. (2006). *Lek äger rum: planering för barn och ungdomar*. Stockholm: Formas
- Moore C. R. (1996). Outdoor Settings for Playing and Learning: Designing School Grounds to Meet the Needs of the Whole Child and Whole Curriculum. The Namta journal, vol. 21, nr 3. Tillgänglig:
<http://www.naturalearning.org/sites/default/files/OutdoorSettingsForPlaying.pdf> [2012-04-23]
- Mårtensson, F. (2005). Barn vill vara där det händer saker. *Gröna Fakta*, 2005:3 Alnarp: Movium.
- Mårtensson, F. (2004). *Landskapet i leken: en studie av utomhuslek på förskolegården*. Diss. Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig:
<http://pub.epsilon.slu.se/803/1/Fredrika20050405.pdf> [2012-05-22]

NLI a (u.å), Natural Learning Initiative, about us.
Tillgänglig:<http://www.naturlearning.org/content/professor-robin-c-moore>
[2012-04-23]

NLI b (u.å), Natural Learning Initiative. Tillgänglig:
<http://www.naturlearning.org/> [2012-04-23]

Nyström, A. (2011). *Stockholms lekparkar: upptäck staden från ett lekperspektiv*. Stockholm: Karneval

Ottosson, M. & Ottosson, Å. (2006). Naturen som kraftkälla : om hur och varför naturen påverkar hälsan. [Elektronisk] Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-8252-3.pdf> [2012-04-10]

Repstad, P. (2007). *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. 4., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Stockholms stad (2012) Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Lekparkar-och-parklekar/>

Qvennerstedt, B. (2004) Dubbelt så bra - hälften så dyrt, hälften så dyrt - dubbelt så bra. [Elektronisk] Karlstad: IPA.
Tillgänglig:<http://www.ipasweden.org/material/halftendubbelt.pdf> [2012-04-03]

Bilder

Samtliga bilder är författarens foton.
Fotodatum 2012-05-29 för bild 1, 3, 8, 9, 11 och 12.
Fotodatum 2012-05-22 för bild 2, 4 och 5.
Fotodatum 2012-05-03 för bild 6.
Fotodatum 2012-04-25 för bild 7 och 10.